

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1998 m. spalio 10 d. / October 10, 1998

Nr. 154 (36) — 1 psl.

Knygas norėčiau gražinti tėvynei...

Rugsėjo mėnesį Alei Rūta viešint Lietuvoje, leidykla *Klaipėdos rytas* išleido jos trijų romanų serijos (trilogijos) *Išstumtųjų dalia* trečiąją knygą *Skamba tolimoj*. Savo autobiografinėje, išspausdintoje knygoje *Egzodo rašytojai*, Alė Rūta rašė, kad knygas, kurias svetur rašė saviesiems, ji norėtų gražinti tėvynei. Rašytojos svajonės pildosi. Be 1992 metais Vilniaus „Vagos“ leidyklos išleistų trijų romanų, Lietuvoje štai pasirodė dar vienas.

Ta proga Vilniuje, Rašytojų klube, susirinko geras barys autorės plunksnos brolių bei seserų ne tik iš Vilniaus, bet ir iš išeivijos. Naujosios knygos *Skamba tolimoj* pristatymas išsivystė į Alės Rūtos visos kūrybos apžvalgą, aptarimą.

Savo žodyje Lietuvos Rašytojų sąjungos pirmininkas, literatūros kritikas Valentinas Sveticas paminėjo kone visas Alės Rūtos išeivijoje ir čia, Lietuvoje, išleistas knygas-romanus, apysakas, noveles, eilėraščius / priskaičiuojama virš dvidešimt jos knygų.

Po tokio įspūdingo sarašo tinka pakartoti Čikagoje išleisto veikalą *Lietuvių egzodo literatūra. 1945-1990* šiuos žodžius apie Alė Rūtą: „Labai produktyvi realistinio braižo rašytoja, pasirodžiusi keliuose žanruose“, — kalbėjo V. Sveticas. — Pati rašytoja savo kūrybos paskatas apibūdina taip: „Gimtoji žemė, mūsų tautos istorija, nostalgija, vienuos jausmas svetimame krašte“.

V. Sveticas taip pat paminėjo Henriko Nagio žodžius, kad Alė Rūta „ištikimai jai pažįstamos ir išgyventos buities vaizdavimui, ir atsiskaikymo pasaldinimo tendencijos“. Taip jis rašė, perskaitęs romaną *Trumpa diena*. Kitas

geru kritikos žodžiu palydėtas romanas buvo *Kelias į kairę*. A. Titus — Antanaitis, apsimetęs Kęstu Reikalu, 1965 metais rašė: „Alė Rūta suvedė dvi emigracijos bangas, tris generacijas, kraštutinių pasaulėžiūrų ir socialinių grupių personazus ir išėjo spalvingas kūrinys“.

Literatūros mokslininko V. Kubiliaus veikale *XX amžiaus literatūra* radau vieną sakinį apie Alės Rūtos kūrybą, tęsė V. Sveticas. Tebus tai vienintelis čia pacituotas sakiny, juoba, kad jam gal niekas nieko negalėtų prikišti: „Alės Rūtos romane *Trumpa diena* (1955) skamba tarmiškai nuspalvinti Rytų Aukštaitijos akininkų dialogai, o šokiadieninė buitės-pabaigtuvių papročiai, gegužinės — kupina žmogiško gerumo ir poetišku mo“.

O pačiam V. Sveticui ypač patraukli Alės Rūtos psichologinė įžvalga. Charakteriai tapomi jautriais, atsargiais potėpiais, tarsi skatinant suvokti visų atspalvių svarbą. Išdėmetina, kad šis vaizdavimo būdas Alei Rūtai reikalingas net tuomet, kai personažo poelgis ar bruožas iš pirmo žvilgsnio atrodo visiškai aiš-

kus. V. Sveticas nuomone, tai įžvalgi prieštara žmogaus supaprastinimui. Atsargus išsiūrijimas, išstarmių atsargumas nulėmė Alės Rūtos indėlį mūsų prozą, — tokiu jautriu žodžiu ji sukurė išties savitus moterų paveikslus.

— Ten, už Atlanto, pasigėrėjimas gimtuoju kraštu, jo gyvenimo sankloda ir žmonėmis išsimeklė į Alės Rūtos romanus kartu su poreikiu visai stiprinti lietuviškumą, — pabrėžė V. Sveticas. Be kita ko, tai buvo tvirta politinė nuostata rūpestis dėl savo tautos išlikimo okupuotoje tėvyneje ir svetimybėje (egzodas, tremtis). Ši siekymybė įvairiais pavaldais užlieja visų Alės Rūtos romanų margus plotus.

V. Sveticas taip pat pažymėjo, kad Alė Rūta po Lietuvos atgimimo viena iš pirmųjų-kartu su H. Nagiu, A. Landsbergiu, E. Czinu įstojo į Lietuvos rašytojų Sąjungos narius, tarsi pabrėždama, kad nepriklausomybė atgavusioje Lietuvoje mes esame kartu, kad yra viena, neskaldoma lietuvių literatūra.

Kalbėjusi Alė Rūta pasakė, kad ji yra laiminga, būdama Lietuvių rašytojų draugijos nare ir jau šešeri metai — Lietuvos rašytojų sąjungos nare. Su Lietuvių rašytojų draugija, kurios ne tik nare, bet tris kadencijas ir valdybos nare teko būti, gana sklandžiai bendravimas vienas kitą atjausdami / žinoma, neskaitant aštriųjų kritikų / bruzdėjome literatūros pasaulyje, leidome knygas, kuriose atsispindėjo mūsų, išstumtųjų iš tėvynės išgyvenimai, — kalbėjo Alė Rūta.

— Mes, būdami svetimame pasaulyje, deja, nedaug tegalėjome įsisavinti didžiosios Vakarų kultūros, nes reikėjo rūpintis kasdiene buitimi. Bet svetur mes kūrėme savo — lietuvišką — pasaulį, kad nenutoltume nuo Lietuvos, ir kad savo vaikus prie lietuvių kalbos ir kultūros priartintume.

Kreipdamasi į susirinkusius, į savo kolegas — Lietuvos rašytojus, Alė Rūta tęsė:

— Jūsų buvo kita patirtis, didžiai skauda ir sunki, ir tai atsispindėjo jūsų kūryboje. Taigi, dvasiniai mūsų pasauliai skirtingi, ir tik dabar esu laiminga, kad mes kiek labiau suartėjome... Tikiuosi, kad ir tie rašytojų sambūriai, jų draugija užjūryje ir čia, Lietuvoje, veikianti Rašytojų sąjunga suartės, o gal kada nors taps viena ta pati, kaip viena yra lietuvių literatūra. O aš laiminga, kad esu abiejų nare, ir esu dėkinga, kad mus, išeivijos rašytojus, svetingai sutinkate.

Alė Rūta susirinkusius supažindino su savo romanų trilogija, skirta pavaizduoti išeivių dalį. Ji plačiau apsisoto ties savo paskutiniuoju, Klaipėdoje išleistu šios trilogijos romanu *Skamba tolimoj*, paskaitė ištrauką. Alės Rūtos kalba apie tai spausdinama atskirai.

Vakare kalbėjo į klubą susirinkę rašytojai ir skaitytojai. Prozininkas V. Dautartas pasidalino išpūdziais perskačius Alės Rūtos romaną *Trumpa diena*. Rašytojų sąjungos na-

Romanai apie išstumtųjų dalį

ALĖ RŪTA

Beveik du dešimtmečiai, kai sumaniau ir pradėjau rašyti romanų trilogiją apie lietuvių ir kitus ateivius į Ameriką.

Pirmoji dalis buvo pavadinta *Pirmieji svetur* — apie 19 ir 20 šimtmečio pradžios ateivius, daugiausiai tapusius angliakasiais, įvairių fabriku darbininkais, siuvėjais, žemdirbiais, salionų (arba karčiūnų) vedėjais ir darbininkais.

Ideją ir fabulos pradžią tai knygai, laimei, suteikė Indijos valstijoje gyvenančio gydytojo jau miręs senelis, apie kurį man tas gydytojas, labai nuoširdus žemaitis, papasakojo. Visa kita medžiaga — iš mano skaitybos ir fantazijos. Romaną *Pirmieji svetur* išleido dienraštis *Draugas*, ir gavau 2,000 premiją, kaip ne geriausią tų metų išeivijoje išleistą beletristinę knygą. Per knygos pristatymą visuomenei ir per premijos įteikimą Los Angeles mieste buvo iš Čikagos atvežtos 125 knygos. Jos losangeliečių tuoj

riai A. Laurinčiukas ir P. Keidošius geru žodžiu paminėjo dar prieš karą Kaune pastatytą ir dar dabar mūsų teatruose tebeeinančią vaikų operetę *Žiogas ir skruzdė*, kuriai libretą jaunystėje parašė Elena Nakaitė Alė Rūta. P. Keidošius su pasididžiavimu pasakė, kad tos operetės artistų buvęs ir jis — šoko grybą.

Alė Rūta atsakė į skaitytojų klausimus. Štai keli iš jų:

Literatūros kritikas A. Gusčius: — Kokia tautinė mažuma, Jūsų nuomone, JAV ilgiausiai išsilaikys nenutautėjusi?

Alė Rūta: — Lietuviai. Mūsų išeivijos lietuvių veikla ir dabar labai didelė.

Balsas iš salės: — Kokios Jūsų knygos dar yra rankraščiuose?

Alė Rūta: — Iš tiesų, nemažai savo rankraščių esu atidavęs archyvams, bibliotekoms. Kas nori — teskaito. O iš tų rankraščių parengti ir išleisti knygas dabar neturiu nei tiek dolerių, nei laiko...

Balsas iš salės: — Ar Jūsų čia nagrinėtos trilogijos *Išstumtųjų dalia* veikėjai turi konkrečius, iš gyvenimo paimtus prototipus?

Alė Rūta: — Galbūt yra vievos, labiausiai iš gyvenimo ištirgęs prototipas. Kiti veikėjai „išgalvoti“, bet jie sukasi apie tą vieną, svarbiausiąjį prototipą.

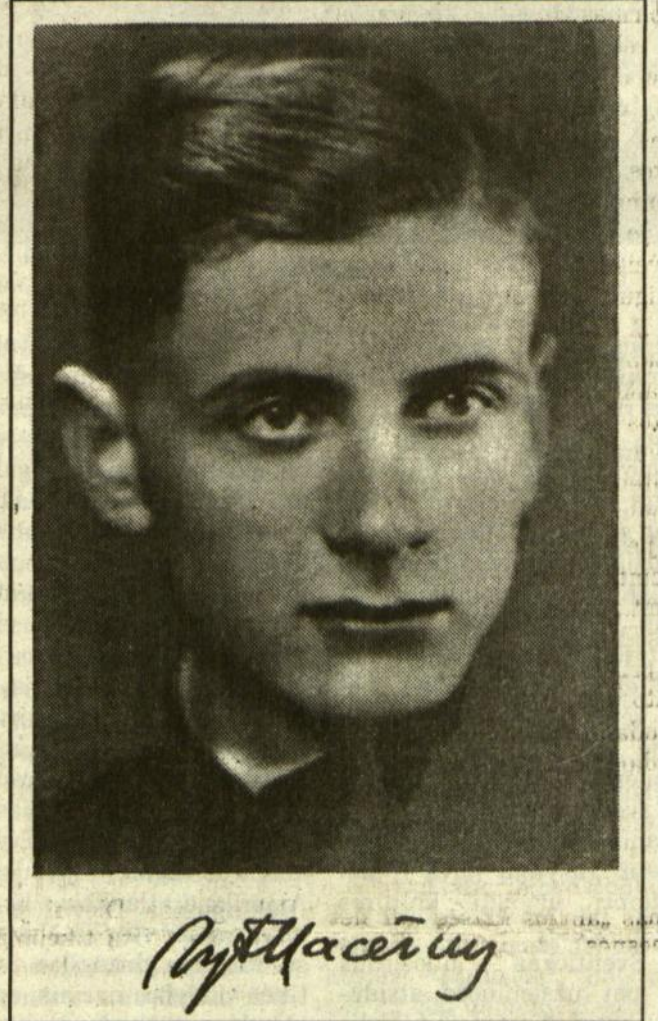
Balsas iš salės: — Ką reiškia žodis „egzodas“?

Alė Rūta: — Venkime šito nelietuviško žodžio, sakykime paprastai — išeivija. Bet mus, nuo bolševikų teroro iš Lietuvos pasitraukusius lietuvių, nedera vadinti išeiviais, nes mes ne savo noru išėjome. Prisimenu *Draugo* kultūriniam priede išspausdintus A. Nykos-Niliūno žodžius, kai jam čia, šiame klube, kažkas adresavo šį žodį. A. Nyka-Niliūnas tuomet atsakė trumpai drūtai — „Aš nesu išeivis!“

Algimantas Antanas Naujokaitis

Poetas

Vytautas Mačernis
1921—1944

Jų buvo daug. Geri draugai. Visi jauni ir drąsūs, ir greit per ankštą liko jiems tėvų namuos. Tai vieną rytmetį, kai pievų plotuose žvilgėjo deimantukais rasos

Išėjo į pasaulį jie Jaunystės Nuotykiu ieškot.

Dangus toks mėlynas. Krūtinė jausmas tyras. O akyse — ugnis, o lūpose — daina! Škabėjo vieškeliai, keliai, skabėjo girios, Ir ten toli žydėjo laimė svetima.

Irėjo jie. Į priekį akys smigo. Ir veržės jie, lyg upės, nesulaikomai pirmyn. Vienur ten stiepėsi kalnai, kitur ten buvo lygų, — Ak, nesvarbu, visais keliais heliaujam ateitin.

Keliavo jie per dykumas, kur vėjai smėlį ginė, Išvargo, bet nerado nei oazių, nei pavėsių malonių, Tik kai prie laužo vakare susėdė jie prisiminė taip tolimą tėvyne,

Keistai sužiuro į liepsnas kartu.

Aš nežinau, ar jie dabar tebekeliauja toliais, O gal jų nė seniai gyvų nėra.

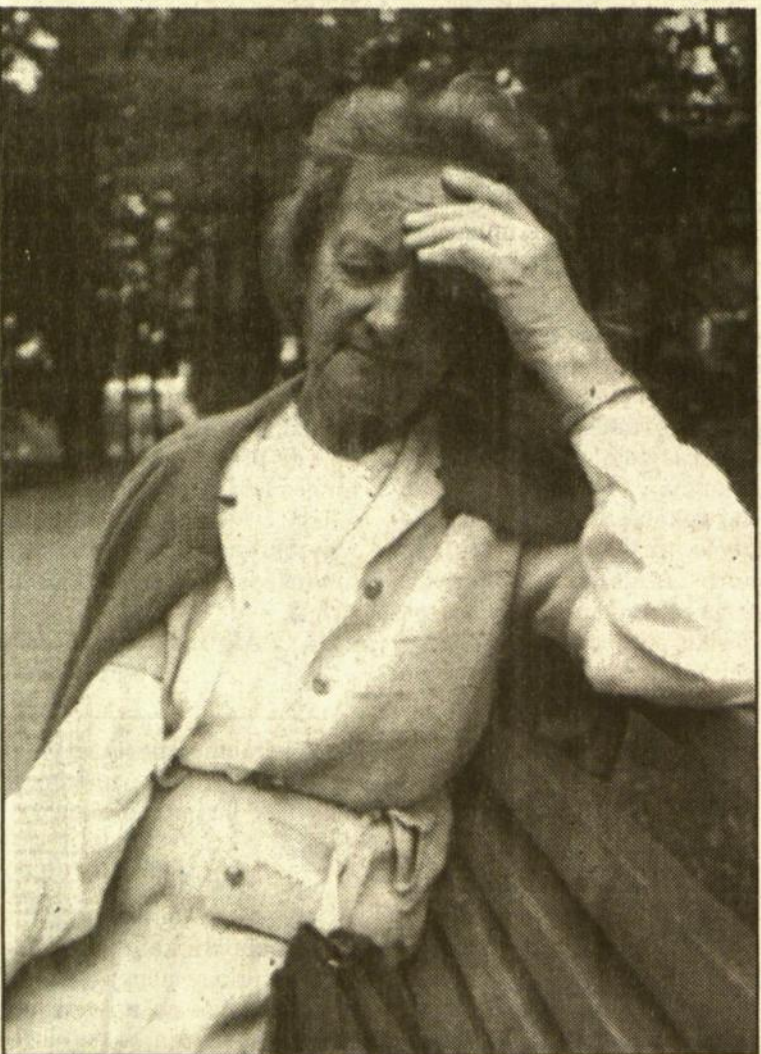
Tačiau vis tiek paduok man savo ranką, broli, Jeigu ne laimės, tai prasmės ieškot ir mes eime!

Tai kas, kad jie galbūt priėjo tik mirties bedugnę, Tai kas, kad nepalaidotus jų kūnus draskė sakalai. Čia niekas neįstengs mums užgesint širdy troškimų ugnį, Čia visada kančios bus per mažai.

Eime! Juokies, sakai: ir nes nerasim nieko, Ir, kai išvargsim, mus priglauks tiktai nakties tamsa. Eime vis tiek! Tu klysti! Visados kažkas dar lieka: Tai mirti savo mirtimi! Tai ne kitų! Tai mirtimi sava!

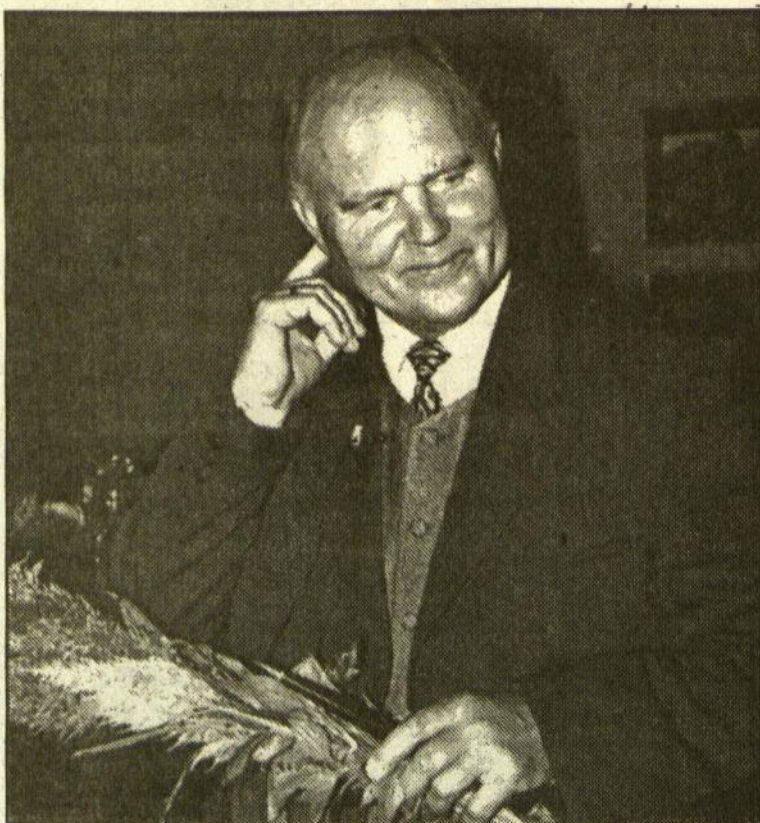
„Žmogaus apnuoginta širdis“, Vilnius, 1972 m.

1944 m. spalio 7 d. netoli savo tėviškės, pamiltosios Šarnelės (Žemaitijoje) nuo sprogusio patrankos sviedinio žuvo jaunas ir daug žadantis poetas Vytautas Mačernis (gimęs 1921 m. birželio 5 d.).

Alė Rūta

Vairuojantis rašytojų laivą

Valentinas Sventickas.

„Draugo“ dienraštyje jau buvo pranešta (Nr. 167) apie Lietuvos rašytojų sąjungos pirminko, literatūros kritiko Valentino Sventicko Vilniuje surengtą vakarą, skirtą jo 50 metų sukakčiai. Bet, manau, jog užjūryje gyvenantiems rašytojams, kultūrininkams, kitiems šeštadienio priedo skaitytojams ta proga bus idomu kiek plačiau susipažinti su šiuo veikliu, autoritetingu rašytojų brolijos vadovu, kurį premjeras Gediminas Vagnorius sveikinime suaktyvininkui apibūdino kaip tvirtai vairuojantį rašytojų laivą ir neleidžiantį užmigti kultūros valdininkams.

V. Sventickas — nuoširdus taip pat užsieniuose atsidariusių lietuvių rašytojų bičiulis

ir globėjas. Visus Lietuvoje atsilankiusius egzodo rašytojus jis mieliai sutinka ir priima, su kiekvienu nuoširdžiai pasišneka, pasitaria, sudaro galimybės išleisti knygas, Rašytojų klube susitiki su plunksnos kolegoms vilniečiais, su skaitytojais, surengti literatūros vakarus. Turbūt nė vienas anksčiau buvęs Lietuvos rašytojų sąjungos vadovas tiek daug ir vaisingai nesirūpino Lietuvos rašytojų sąjungos ir lietuvių rašytojų draugijos patvariu bendradarbiavimu, suartėjimu, kaip V. Sventickas. Tuo tikslu jis pabuvojo ir Amerikoje, lankėsi lietuvių telkiniuose, stengėsi susitikti su rašytojų draugijos tuometinės valdybos nariais, aptarti glaudesnio bendradarbiavimo

gaires. Neatsitiktinai jubilėjaus dienomis V. Sventickas gavo naujosios Lietuvių rašytojų draugijos valdybos pirminkės Stasės Petersonienės malonų laišką — sveikinimą su pasidžiaugimu ir palinkėjimu abiem lietuvių rašytojų sambūriams ir toliau vaisingai bendradarbiauti. Stebėdamas V. Sventicko reiškiamą pagarbą ir prielankumą egzodo rašytojams, pagalvojau, kad gal tie geri jausmai ir užmojai jam kyla todėl, kad jis pats dar vaikystėje su visa šeima buvo ištremtas toli nuo Tėvynės, patyrė skaudžią Sibiro tremtinio dalį.

Dar kitas, iš jo pirmtako, buvusio Rašytojų sąjungos pirminko Vytauto Martinkaus perimtas dėmesio vertas V. Sventicko veiklos bruožas — įvairinę, draugišką būrį sukelti skirtingų pažiūrų, įsitikinimų, įvairiausių charakterių, didesnių ir kuklesnių talentų kūrėjus. „Juk esame kartu kaip rašantys žmonės, kaip rašytojai“ — ne kartą sakė V. Sventickas. Tai padaryti jam ir sąjungos valdybai pasisekė. Rašytojų klube dažnai rengiamuose naujų knygų aptarimuose, diskusijose, kituose susijimuose draugiškai, bičiuliškai bendrauja visi rašytojai, neteko girdėti pikto gincų, priešiško, nepasitikėjimo vieni kitais, ką neretai patiri kitose kūrybinėse organizacijose, įstaigose, redakcijose, netgi Seime. Ir Sventicko jubilėjiniame vakare, bendraujant jau prie vyno ar kito gėrimo stiklo rašytojų kavinėje „Suokalbis“, smagu buvo regėti, kai buvęs politinis kalnys, „lansbergistas“ Eugenijus Ignatavičius ir kitokių įsitikinimų poetas Valdas Kukulius

vieningai traukė skambia lietuvišką dainą, kad net sienos drebėjo...

Tiek apie šiuos V. Sventicko bruožus, tiek apie vaisingą jo organizacinę bei administracinę veiklą jubilėjiniame vakare nebuvo kalbėta. V. Sventickas programą taip surikiavo, kad ji buvo labiau panaši ne į jubilato, bet į kitų poetų pagerbimą ir jų kūrybos išryškumą. Atrodė tik tarp kitko, priešokiais suaktyvininko kolega, Rašytojų sąjungos sekretorius Jonas Liniauskas per juos į tradicinę pagerbimo juosta, beje, kurią V. Sventickas netrukus padėjo į šalį, pasiteisindamas, esą, jam čia per karštą...

Vietoje tokiomis progomis įprasto savo ir kolegų žodžio apie suaktyvininko nuopelnus, V. Sventickas pakvietė dabartinei mūsų literatūrai svarbius ir kūrybiniame pakilime esančius penkis poetus — Alfonsą Maldonį, Nijolę Miliauskaitę, Antaną A. Jonyną, Donaldą Kajoką ir Marcelijų Martinaitį. Beje, kone visus skaitytinus eilėraščius V. Sventickas, kaip poezijos žinovas ir kritikas, rekomendavo pats. Bet du poetai — A. Maldonis ir M. Martinaitis nusižengė jubilato valiai ir papildomai perskaitė po eilėraščių, skirtą jų gerbiama rašytojų laivo vairininkui V. Sventickui (abu eilėraščius čia pateikiu išspausdinti „Draugo“ kultūriname priede, nors V. Sventickas, tai sužinojęs, manęs prašė į redakciją siųsti tik vieną, esą, du — tai jau būtų pernelyg didelis dėmesys jam).

Kiekvieną iš šių penkių savo eiles skaičiusių poetų ir jų kūrybą V. Sventickas apibūdino paties perskaitytomis iš-

Tautinę juostą suaktyvininkui V. Sventickui (dešinėje) užriša Lietuvos Rašytojų sąjungos sekretorius Jonas Liniauskas. Nuotr. R. Šileikos

ALFONSAS MALDONIS

UGNIES VAINIKAS

1945. Nesibaigiantis karas. Mirties sapnai atvirom akim. Valentinui Sventickui

Kai spengė patamsiai,
Kai lojo pavojai,
Klausydamos netgi
Savo kvėpavimo šnabždesio —
Ką tu galvojai?..

Užgulusios miglos
Paslėpdavo kapą supiltą,
Sugerdavo tęsiama gailią
Sventijų litanijos gaidą.
To mažo, to purvino
To vargano savo gyvenimo
Vis delto buvo taip gaila...

Toks mažas jis buvo —
Kaip mirksnis, kaip dulke
Ant žemės ir laiko
Tau nepasiekiamų
Nematomų viešpačių delno.
Toks buvęs nebuvo —
Kaip nuosprendžio juodraštį
Prieš tavo likimą padėtas
Juodas ar kruvinas taškas.
Bejėgė, beteisė
Tavo mažytė mažytė gyvybė
Kaip skęstančio vaiko rankytė
Dar kyla į viršų,
Dar spurda, dar siekia
Kažko dar blaškos...

Kazimiera Bradūnienė ir Valentinas Sventickas Vilniuje.

Nuotr. Arnoldo Baryso

traukomis iš suaktyvųjų proga išleistos jo knygos *Laisvę kurti ir laisvę turėti*. Šioje knygoje V. Sventickas nagrinėja ne tik šių, bet ir kitų šiandieninių poetų kūrybą. Ir ne bet kaip, o, pasak autoritetingos literatūros tyrinėtojos Viktorijos Daujotytės, idėmiai, analitiškai, su ironijos atspalviu ir nenuobodžiai. V. Daujotytė rašė, kad greta literatūros kritikos, V. Sventickas jau išsukęs ir į kultūros bei visuomenės kritiką.

Kad šie žodžiai teisingi, įsitikinau, perskaitęs šią naująją V. Sventicko knygą. Joje — ne vien kritikos straipsniai, bet ir datomis pažymėti pastebėjimai, apmąstymai, vietomis primenantys A. Nykos-Niliūno Čikagoje neseniai išleistas dienoraščius. Užrašų skyriuje yra nepriklausomybę atgavusios Lietuvos gyvosios tikrovės, Kultūros ugdymo, jos permainų, pertvarkos sunkumų paveikslų. Štai 1993 m. sausį užrašyti apmąstymai Šeštojo geležinkelio stotelėje, iš kur jo ir kitų pietinio Lietuvos pakraščio gyventojų šeimos buvo vežamos į Sibirą, kur kareivio pastūmėta klupo ant bėgių jo motina su kūdikiu ant rankų. „Dabar iš Šeštojo eis traukiniai į Lenkiją, Berlyną, ministrai svajoja — į Paryžių, Romą, Stambulą... Ak, ta mūsų Lietuva, — tarp Sibiro ir Europos“. Užėjęs vieno miestelio biblioteką, autorius siejoja, kad lentynose vyrauja senos, ano, sovietinio meto knygos, nes dabartinė valdžia neskiria pinigų naujoms. 1992 m. bibliotekos knygoms įsigyti tegavo vos 7 centus vienam žmogui. Arba kitas įrašas knygos *Laisvę kurti ir laisvę turėti* užrašų skyriuje. Mieste laidojamas kultūros žmogus. Gatvėse šurmuliuoja šimtai velionio talentų brolių ir sesių, tūkstančiai jo knygų skaitytojų, mokslo draugų, o prie karšto budi vien tik artimieji. „Kas mus ištiko, ponai inteligentai?“ — klausia autorius. Šviežias, 1998 m. birželio mėnesio įrašas: „Viena ankėtinė apklausa liepė išvardinti visas mano visuomenines pareigas. Suskaičiavau dvyliką. Begalinių posėdžių gramatika dabar:

pasitarta nenuarta,
pasitarta nenuarta.

Tiek užrašuose, tiek knygos literatūrinės kritikos dalyje daug vietos skiriama egzodo rašytojams ir jų knygų įvertinimui. Štai 1997 m. vasario mėnesio užrašas apie ką tik išleistą Kazio Bradūno eilė-

raščių rinkinį *Apie žemę ir dangų*. „K. Bradūnas vėl tampa žemininku. Naujasis rinkinys atgaivina žinojimą, kad jis priklauso šiai mūsų poezijos linkmei“, — skaitome autoriaus užrašuose (šių užrašų dalį pridedu, siūlydamas skaitytojų dėmesiui).

Knygos literatūrinės kritikos dalyje V. Sventickas aptaria Rašytojų sąjungos leidžiamą knygą *Metmenų laisvę skaitymai, Egzodo rašytojai* (autobiografijos). Kitame straipsnyje „Rašantis ne tam, kad rašytų V. Sventickas šiltai atsiliepia apie Bernardo Brazdžionio ir jo kūrybą, aptaria jo poetinę kalbą (beje, šis V. Sventicko straipsnis pirmą kartą buvo išspausdintas 1997 m. liepos 12 d. *Draugo* šeštadieniniame priede).

Šiuos ir kitus egzodo literatūrai ir jos kūrėjams skirtus aptarimus autorius palydi straipsniu „Būkime kartu“. Manau, kad daugeliui skaitytojų bus įdomi ši citata iš šio straipsnio: „Net komunistinės, ideologijos kirvis neperskėlė lietuvių kultūros. Tauta viena ir jos literatūra viena — rašyta čia, konformizmo patamsiuose, DP stovyklose ir už Atlanto, rezistentų žeminėse ir Sibire ant beržo tošies.

Norime taip sakyti. Norime būti visi kartu. Bet kaip skauda vieno kūno draskymo siūles, kaip daugosi sutrikdyta kūrybos širdis.

Užjūrio broliai ir sesės, ar sudrėkins jūsų akis atlaidus supratimo graudulys, kai sveikinsimės Vilniuje? Taip klausia anksti prazilęs mūsų poetas, andai pradėjęs knygą ode Stalinui, kurio valdiniai būtų mieliai sugrūdę į lagerius visus lietuvių rašytojų draugijos narius, spėjusius pasitraukti į Vakarus (tokių buvo 33).

31 rašytoją, priklausiusių šiai draugijai, 1945 m. teikėsi meliškai apkabinti ir spustelėti Lietuvos tarybinių rašytojų sąjungai. Ir štai klausimai jiems, tariai už vandenyno: ką padarėte, kad plunksnos broliai nebūtų tremiami ir kalinami (iš minėtos draugijos — vienuolika rašytojų)? Kaip rašėte, kad įtikote bolševikams ir cenzoriams? Ką jaučiate nakty, kai nemato vaikai, skaitydami dokumentų rinkinį *Rašytojas pokario metais* ir krūpeldami ties savo pavarde?

Bet ši knyga parašyta ir išleista Vilniuje. Bet mes kentėme kartu su savo klupdoma tauta imperijos dykroje ir slapta kurstėme laisvės vilčių ugnies. Ne visi susmukome

arba ne visai,ėjo šiokios tokios knygos, taigi žmonės bent skaitė ir mąstė lietuviškai. Turėjote suprasti, kad konformizmas tebuvo prievolė, ir pastebėti laisvėjimo ir grožio gintarines smiltis.

Tokiais ir panašiais žodžiais dabar guodžia save andai sovietinti rašytojai, o kai kurie net pyksta: bėpigu buvo jums, pabėgėliams, kalbėti tiesą laisvoje šalyje.

Mus stiprino žinojimas, kad aneksuotos Lietuvos rašytojų kūryboje ir veikloje pridengtos ruseno nepriklausomos dvasios žarijos, kad, tolydžio kaupti įgūdžiai gudragalviškai amortizuoti ir tyliai atremti prievartos smūgius, kad atkaklumas pramušė angas kontrolės sienoje — cenzūra buvo pergudrauta, iš oficialių tribūnų sklido užuominos ir metaforos, tylų suokalbį pavertusios viešu reiškiniu. Kantriai puoselėta pasipriešinimo ir laisvės dvasia atsiskleidė pirmieji rašytojų akcijomis tautos atgimimo metais.

Kai kurie randai turbūt jau užsitraukė, patepti supratimo, tolerancijos ir vienybės troškimo balzamu. Gal tos dramatiškos būsenos, apie kurias pratariau, atbėgo jau vakar. Gal kultūros vientisumo ilgesys ir profesinio susitelkimo pastangos gali visus sutaisyti.

Toliau V. Sventickas rašo, kad žodžiai, nusiteikimai, pasvarstymai nėra bereikšmiai, bet geriau kai juos lydi darbai. Lietuvių literatūros vientisumui suvokti ir įtvirtinti labai svarbus egzodo rašytojų knygų leidimas Lietuvoje. Liejasi rinkinių, išsiviję išleistų knygų pakartotinių leidimų srautas, jau yra nemažai egzode parašytų knygų, kurios iškart leidžiamos čia, Lietuvoje. Prie to ypač daug prisidėjo ir prisideda Rašytojų sąjungos leidykla, kurios vyriausiasis redaktorius, egzodo rašytojų knygų leidimo šalininkas yra Valentinas Sventickas.

Algimantas Antanas
Naujokaitis

• Niekuomet nesivaržyk ištieti savo ranką; niekuomet nedvejok priimti ištietą ranką.

Pop. Jonas Paulius II

• Poetas yra kaip paukštėlis — jis čiulba, nepaisant, ant kurios šakelės nutopia, ir lapų šlamėjimą palaiko aplodismentais.

Josif Brodsky

MARCELIJUS MARTINAITIS

POETINĖ INFEKCIJA

...nes
užsikrėčiau atmintinai kaldamas eilėraščius.
Iš mažens buvau neatsparus Maironiui, Binkiui, Kossu,
įvairiems uždegimams.
Ištikdavo netikėti priepuoliai rašant ar skaitant,
lyg ir išnykdavau.

Neišsivystė atsparumas gyvenimui.
Anksti išstypau, mėnesienoje
ilgai kosėdavau — eilėraščiai
galėdavo pratrūkti krauju iš burnos,
ypač skaitant Vaičaitį.

Kartais užplūdavo ūmūs laimės proveržiai,
jie baigdavosi savigrauža, kalte,
kurios priežasties nežinodavau...
Tau nuolat kartojasi ir yra perduodama
per eilėraščius — skaitantys tai jaučia ir perima.
Nežinau, kiek esu juo užkrėtęs mergaičių.

Bandžiau gydytis vynu, kitais stipriais gėrimais,
palaidu gyvenimu, padorumu, meile gamtai —
viską išmėginau, nepadėjo net
sorealizmas.

Šio užkrato požymiai — vengimas naudingų dalykų,
neturėti valdžios, pinigų, automobilio,
lankytis tamsiose smulkėse, nevengt vaikataujančių,
kalbėtis su šunimis, vilioti paukščius, už nugaros
mirusiųjų šnaresį, regeti, girdėti,
kaip laisvom valandom Dievas įsikūnija į tekstą.

Nieko neveikiant stebėti,
kaip sąmonė pasklinda erdvėje,
netikėtai suprasti, kad poezija —
kritimas per visą gyvenimą
iš neapsakomo aukščio.

Šis užkratas kartais sukelia siaubingus regėjimus:
šventojo gundymai, erotinės scenos, piktžodžiavimai,
žudynių vaizdai.
Jeigu tai iš tikrųjų įvyktų,
neturėčiau išeiti iš kalėjimo.

Košmariškuose sapnuose
po to —
prokuroro mantija
tardo mane Valentinas Sventickas,
atsivertęs žodyną —
poetų baudžiamąjį kodeksą.

Leidiniai

VĖL NUAIDĖJO EGLĖS RAUDA

Salomėja Nėris. *Eglė žalčių karalienė*. Iliustravo Paulius Augustas Augustinavičius. Išleido leidykla „Lietus“, 1998 m., P. Augustas šeimos lėšomis.

Iliustracijos iš knygos: Salomėja Bačinskaitė *Žalčio pasaka*, išleido dailininkų „Forma“ kolektyvas, 1947 m. Memingene (Vokietijoje), 400-aisiais lietuviškos knygos sukties metais; Salomėja Nėris *Eglė žalčių karalienė*, Kaunas 1940 m.

Salomėja Nėris

Lietuvių pamiltoji traagiškosios žvejo dukrelės Eglės pasaka, išsakyta S. Nėries eiluoais posmais, įvilktą į puošnius, kietus viršelius (didelio formato, 127 psl.), su skirstyta neilgiais skyreliais, pažymėtais vykusiomis iliustracijomis. Tai, galima sakyti, tobula žodžio ir dailės junginys — sklandus eiliavimas ir pasakos slinkčiai pritaikytos iliustracijos sudaro pasigėrėtiną vientisumą.

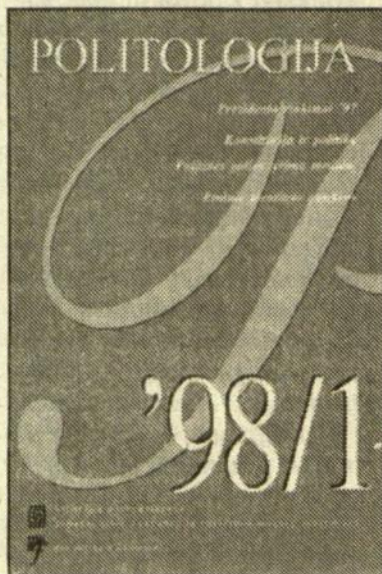
Knygoje pateikti (ne eiluotį) pasakos vertimai anglų, prancūzų ir vokiečių kalba. Nors vokiškai Eglės pasaka pavadinta paprastai — „Eglė und Žilvinas“, prancūziškai — „Eglė, la Reine des Serpents“, bet angliškai prašauta pro šalį — „Eglė, Queen of the Grass Snakes“ jokių būdu

neatitinka pasakos turinio. „Grass snake“ lietuviškai būtų gluodena, gyvenanti miškuose, krūmuose, žolėje. Eglės vyras Žilvinas ir jo visi pavaldiniai iš jūros — vadiname juos „sea serpents“ ar dar kitaip, bet ne „grass snakes“!

Pabaigoje, kaip puiki užsklanda, išspausdintas Viktorijos Daujotytės straipsnis „Tragiškoji lietuvių pasaka“.

Gaila, kad knyga neplatinama mūsų tarpe, tačiau suinteresuotieji gali ją užsisakyti iš leidyklos. Adresas: Leidykla „Lietus“, A. Jakšto 8/10, 2600 Vilnius. Užsakymas 477. Kaina nepažymėta.

Politologija. 1998/1 (11). Leidžia Vilniaus universitetas — Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas.

Leidėjas Polibijaus fondas. Redaguoja redakcinė kolegija, kurią sudaro: dr. Ričardas Baubinas (Geografijos institutas, Vilnius), dr. Algimantas Jankauskas (Vilniaus universitetas), dr. Egidijus Kūris (VU), dr. Vaidutis Laurėnas (Klaipėdos universitetas), dr. Raimundas Lopata (VU), dr. Zenonas Petrauskas (VU), dr. Stasys Staciokas (VU), dr. Gediminas Vitkus (VU). Vyriausias redaktorius dr. Lau-

ras Bielinis (Vilniaus universitetas).

Šis periodinis žurnalas (greičiau knyga) turi 191 psl. Leidžiamas 800 egz. tiražu; užsakymus galima siųsti: Žurnalas *Politologija*, Didlaukio g. 47-205, LT-2057 Vilnius.

Turinį sudaro straipsniai (šiam numerioje rašo E. Kūris, A. Dobryninas, Z. Norkus, Č. Laurinavičius, T. Clark), Konferencijos ir seminarai X Mokslo ir kūrybos simpoziume (T. Remeikis, P. A. Goble, G. Vitkus, Č. Laurinavičius, E. Slavėnas), Kronika. Ypač vertas dėmesio Egidijaus Kūrio straipsnis, pavadintas „Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio teismo *Obiter Dicta*: Lietuvos Respublikos prezidento institucija pagal Konstitucinio teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą“. Tam tikra prasme jo mintis atliepia ir Aleksandro Dobrynino „Konstitucija: tarp politikos ir teisės“. Straipsnių gale pateikiama santrauka anglų kalba.

Lithuanian Heritage. Rugsejis/spalis, 1998. Šis numeris skirtas ketvirtosios metinės sukakties paminėjimui. Leidžia ir redaguoja Val Ramonis. Meninė priežiūra Victoria A. Jamontas. Administratorė Aldona Remeika. Žurnalas dvimėnesinis, leidėjo adresas: Baltech Publishing, P.O. Box 225, Lemont, IL 60439-0225.

Tai be abejonės geriausias, lietuvių leidžiamas anglų kalba žurnalas, pralenkiantis net daugelį leidžiamų Lietuvoje.

Jo ir išvaizda puošni — spalvoti viršeliai, daug ryškių, gerų iliustracijų, didelis formatas, geras kreidinis popierius; medžiaga įdomi.

Šiame numeryje redaktorius Val Ramonis trumpai primena *Lithuanian Heritage* ketverių metų nueitą kelią, nemažai vietos skiriama praėjusios vasaros Pasaulio lietuvių dainų šventei Vilniuje; duodama istorinių apžvalgų „The Black Knight“ (apie Mikalojų Radvilą Juodąjį); paminimi ir naujesnieji — prieš 10 metų vykę — Lietuvos istorijos įvykiai; labai įdomus straipsnis apie gintarą („Amber by any other name is still gintaras“); yra ir smulkesnių straipsnelių įvairiomis temomis, įskaitant „Let's Cook Lithuanian“.

Tai tikrai reprezentacinis žurnalas, vertas platesnio dėmesio ir lietuviams, kuriems lietuvių kalba nėra labai „įkandama“, ir kitataučiams, kai reikia į rankas paduoti leidinį, kuriuo verta didžiulius.

Pragaro vartai — Štuthofas. Išleido Lietuvos Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Vilnius, 1998 m. Sudarė Alisa Rupšienė. Dailininkas Alfonsas Žvilius. Tiražas 1,500 egz. Leidykos adresas: Lietuvos Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Didžioji g. 17/1, LT-2001 Vilnius. Kaina sutartinė; užsakymo Nr. 1264.

Daugelis esame skaitę Balio Sruogos *Dievų mišką*, Juozo Brazaičio *Vienų vieni*, Antano Kučinsko-Gerydo *Už spygliuotų vielų*, kun. Stasio Ylos *Žmonės ir žuvis* bei daug trumpesnių atsiminimų iš načių koncentracijos stovyklos Štuthofe, savo tarpe tebeturime gyvų anų baisių dienų liudininkų, tad įvykiai, atpasakoti knygoje *Pragaro vartai — Štuthofas* nebus staigmena. O vis tik jie nemažiau sukrečia, kaip pirmą kartą išgirdus.

Lenkijos istoriko Mareko Orskio duomenimis, Štuthofe kalėjo 4,000 Lietuvos gyven-

Lietuvos Valstybinės Martyno Mažvydo bibliotekos pastatas Vilniuje.

tojų. Pagal šį skaičių Lietuva tarp 28 valstybių užėmė šeštą vietą! Be abejo, ne visi Lietuvos piliečiai buvo tik lietuviai — nemažą jų dalį sudarė Lietuvos žydai. Lietuviai Štuthofas koncentracijos lageryje atsidūrė dėl to, kad Lietuvoje naciams nepavyko sudaryti SS dalinių. Kaip rašytojas-dramaturgas-poetas Balys Sruoga yra išsireiškęs: „Man didelė garbė būti auka už tautą“.

Knygoje, turinčioje 485 psl., paminėti kaliniai-įkaitai iš Kauno, Marijampolės, Vilniaus, Šiaulių, spaudos darbuotojų ir žurnalistų grupė, Pridėta beveik kiekvieno nuotrauka, kai kurių dokumentų faksimilės, piešiniai (šaržai). Visa tai ypač sustiprina šios šurprios lietuvių tautos kančios apybraižos įspūdį. Pabaigoje išspausdinta santrauka anglų kalba.

ryšių su užsienio bibliotekomis mastai, techninių priemonių diegimas ir kt. ženkliai skyrė Lietuvos respublikinę biblioteką iš kitų analogiškų SSRS bibliotekų tarpo.

Reikšmingi bibliotekos istorijoje buvo tautinio atgimimo metai. 1988 metais bibliotekai suteikiamas pirmosios lietuviškos knygos autoriaus Martyno Mažvydo vardas, o 1989 m. gegužės 30 d. biblioteka oficialiai nominuojama Lietuvos nacionaline Martyno Mažvydo biblioteka.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos jubiliejui parengti Lietuvos kultūros ministro 1998 m. liepos 17 d. įsakymu sudaryta specialioji komisija. Pažymint nacionalinės bibliotekos jubiliejų, 1999 metų pavasarį numatoma surengti tarptautinę mokslinę konferenciją Lietuvos bibliotekų istorijos bei šiuolaikinių nacionalinių bibliotekų veiklos klausimams nagrinėti, išleisti jubiliejui skirtus bibliotekos mokslo darbų tomus, įrengti bibliotekos praeičiai, dabarčiai bei perspektyvai skirtą parodą, bibliotekos jubiliejų pažymėti spaudoje ir kitose žiniasklaidos priemonėse.

Tačiau 1999-ieji — ne vien tik Lietuvos nacionalinės bibliotekos 80-mečio jubiliejaus metai. Kuriantis Lietuvos valstybingumo įstaigų sistemai, 1919 metais buvo padėti juridiniai ir kitų Lietuvos valstybės bibliotekų pamatai.

Minėdami Lietuvos nacionalinės ir valstybinių bibliotekų 80 metų sukaktį, mes pažymime ir iš naujo įvertiname bibliotekų reikšmę valstybės kultūros, švietimo, mokslo bei ūkio vystymui.

„Kultūros gyvenimas“, Nr. 12

MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKOS JUBILIEJUS

Nacionalines bibliotekas „tautų atmintimi“ taikliai pavadino vienas prancūzų bibliotekininkystės specialistų E. Deneri.

Pirmoji nacionalinės bibliotekos vardą oficialiai 1792 m. gavo Prancūzijos biblioteka Paryžiuje, sudaryta Didžiosios prancūzų revoliucijos metais — Štuthofas nebus staigmena. O vis tik jie nemažiau sukrečia, kaip pirmą kartą išgirdus.

Lenkijos istoriko Mareko Orskio duomenimis, Štuthofe kalėjo 4,000 Lietuvos gyven-

vos TSR centrinės valstybinės (nuo 1951 m. — valstybinės respublikinės) bibliotekos pavadinimą, ji vykdė sovietinės bibliotekininkystės deklaruo- tas respublikinės bibliotekos funkcijas. Didžioji lietuvių kultūrinio palikimo dalis, pavadinta „buržuazine“, ir praktiškai beveik visi lietuvių emigrantų leidiniai, nominuoti „priešiškais“, buvo perkelti į specialiuosius fondus ar visai palikti už Respublikinės bibliotekos slenkscio. Iš bibliotekos funkcijų buvo išelminuota ir nacionalinė bibliografija.

Dideliais nuostoliais buvo ženkli nacistinės bei sovietinės cenzūros siautėjimo metai. Daug dešimčių tūkstančių knygų iš fondų buvo pašalinta, išgabenta, sunaikinta.

Tačiau negalima tvirtinti, kad sovietmetiu bibliotekos praktinė veikla ribojosi įprastiniais sovietinės respublikinės bibliotekos rėmais. Bibliotekų darbuotojų kūrybinę mintį puoselėjantis lietuviško profesinio žurnalo leidimas, lietuviškos tautos kultūros palikimo aruodą. Tačiau realios Lietuvos valstybinės nacionalinės bibliotekos kūrimosi galimybės susidarė tik nepriklausomoje Lietuvoje.

Lietuvos nacionalinės bibliotekos funkcijas ėmė vykdyti 1919 m. pradžioje besikurianti Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamento biblioteka. Greta lietuviškų spaudinių kaupimo, ji ima rūpintis beglobių knygų apsauga, o 1919 m. vasarą pavadinama valstybės centriniu knygynu. Jos vedėjų skiriamas labiausiai kvalifikuotas tuo metu bibliotekininkystės specialistas Lietuvoje Eduardas Volteris, jai skiriamas Lietuvos spaudinių privalomasis egzempliorius, o Lietuvos Respublikos ministro pirmininko ir švietimo ministro specialiu įsakymu reglamentuojami bibliotekos uždaviniai bei funkcijos.

Lietuvos nacionalinė biblioteka praėjo sunkų, vingiuotą vystymosi kelią.

Sovietmetiu, gavusi Lietu-

Iliustracija iš knygos „Pragaro vartai-Štuthofas“, psl.

